

TARPTAUTINIS *NEW YORK TIMES* BESTSELERIS NR. 1

STOUNERIS

John Williams

baltos lankos

John Williams

Stouneris

Romanas

Iš anglų kalbos vertė Violeta Tauragienė

baltos lankos

Ši knyga skiriama mano draugams ir buvusiems kolegoms iš Misūrio universiteto Anglų filologijos katedros. Jie iš karto supras, kad tai grožinės literatūros kūrinys, kad nė vienas jo personažas nėra paremtas koku nors gyvu ar mirusiu asmeniu ir kad nė vienas čia pavaizduotas įvykis neatitinka Misūrio universitete mūsų išgyventos tikrovės. Jie taip pat supras, jog aš laisvai elgiausi su fizinėmis bei istorinėmis Misūrio universiteto realijomis, taigi iš esmės romano vieta irgi yra išgalvota.

I

Į pirmąjį kursą Misūrio valstijos universitete Viljamas Stouneris įstojo 1910 metais, būdamas devyniolikos. Po aštuonerių metų, per patį Pirmojo pasaulinio karo įkarštį, gavo filosofijos daktaro laipsnį, sutiko dėstyti tame pačiame universitete ir dirbo ten iki mirties 1956 metais. Jis nepakilo aukščiau docento, ir tik vos keletas studentų, išklausiusių jo kursus, prisiminė jį ryškiau. Kai numirė, jam atminti kolegų paaukojo universiteto bibliotekai viduramžių rankraštį. Dar ir dabar galima jį pamatyti Retų spaudinių skyriuje su užrašu: „Padovanota Misūrio valstijos universiteto bibliotekai Viljamo Stounerio, Anglų filologijos katedros docento, atminimui. Kolegos“.

Netyčia užėjęs tą pavardę, atsitiktinis studentas galbūt tingiai pasvarstys, kas gi buvo tas Viljamas Stouneris, bet vargiai jo smalsumas sieks bent kiek toliau. O Stounerio kolegų, ne itin jį gerbę, kai buvo gyvas, dabar retai kada jį beprisimena; vyresniesiems jo pavardė skamba kaip priminimas, kad visų jų laukia vienoda pabaiga, jaunesniesiems ji – vien tik garsas, nieko nesakantis apie praeitį, neprimenantis jokio žmogaus, į kurį jie galėtų lygiuotis kaip į asmenybę arba dėstytoją.

*

Jis gimė 1891 metais nedideliame ūkyje Misūrio valstijos vidury, netoli Bunvilio kaimo, už kokių šešiasdešimties kilometrų nuo Kolumbijos miesto, kur tas universitetas buvo įsikūręs. Nors tėvai jam gimus buvo dar jauni – tėvas dvidešimt penkerių, o motina vos dvidešimties, – Stouneriui net tuomet, kai buvo mažukas, jie atrodė seni. Sulaukęs trisdešimties, tėvas atrodė kaip penkiasdešimtmetis; sukumpęs nuo sunkaus darbo, jis be jokių vilčių žvelgė į tą perdžiūvusį žemės lopą, kuris maitino šeimą metai iš metų. Motina į savo gyvenimą žiūrėjo kantriai, tarsi jis būtų ilga akimirka, kurią išverti privalu. Jos akys buvo drumsotos, apsimiglojusios, o mažas raukšleles aplinkui akis ryškino ploni žilstantys plaukai, lygiai sušukuoti ir ant pakaušio suimti į kuodą.

Nuo tada, kai save atsiminė, Viljamas Stouneris turėjo jam skirtų pareigų. Būdamas šešerių melžė liesas karves, nešiojo į tvartą už kelių metrų nuo namo paplavas kiaulėms ir rinkdavo išstypusių vištų pulko kiaušinius. Ir net tada, kai pradėjo lankyti kaimo mokyklą už dvylikos kilometrų nuo ūkio, jo diena nuo priešaušrio iki vėlyvų sutemų buvo kupina vienokių ar kitokių darbų. Kai jam sukako septyniolika, pečiai jau ėmė kumpti nuo darbų naštos.

Tai buvo vieniša šeimyna, jis buvo vienintelis vaikas, ir juos siejo to sunkaus darbo neišvengiamybė. Vakaraus visi trys sėdėdavo mažoje virtuvėlėje, apšviestoje vienintelės žibalinės lempos, spoksodami į geltoną liepsną; dažnai kone ištisą valandą

tarp vakarienės ir miego vienintelis garsas, kurį galėdavai išgirsti, būdavo nuvargusio kūno kryptelėjimas ant kėdės su stačia atkalte ir tylus sienojų girgžtelėjimas, išduodantis namo amžių.

Tas namas buvo pastatytas tik apytikriai stačiakampis, tad nedažyti sienojai aplink verandą ir duris buvo pasmukę. Metams bėgant jie persiėmė sudžiūvusios žemės spalva – pilkšvai ruda su baltomis gyslelėmis. Vienoje namo pusėje buvo pailga svetainė, kur stovėjo vos kelios kėdės stačiomis atkaltėmis bei keletas tašytų stalų, ir virtuvė, kur šeima praleisdavo drauge daugiausia to laiko, kurio jiems likdavo taip mažai. Kitoje pusėje buvo du miegamieji, kiekviename stovėjo po geležinę lovą su baltais emaliniiais dažais nuteptu rėmu, po vieną kėdę su stačia atkalte ir po stalą su lempa bei prausimosi dubeniu. Nedažytų lentų grindys girgždėjo nuo senumo, ir pro nelygius tarpus nuolat skverbdavosi dulkės: Stounerio motina šluodavo jas kasdien.

Pamokas jis ruošdavo taip, tarsi jos būtų tokia pati kankynė kaip ir tie ūkio darbai, tik truputį mažiau išvarginanti. Vidurinę mokyklą baigęs 1910 metų pavasarį, buvo pasiryžęs daugiau dirbuotis laukuose: jam atrodė, kad tėvo darbo tempai sulėtėjo, kad paskutiniaisiais mėnesiais jis pavargdavo labiau.

Bet vieną vėlų pavasario vakarą, pasibaigus ilgai dienai, per kurią jiedu abu kaupė kukurūzus, tėvas užvedė su juo kalbą virtuvėje, kai nuo stalo buvo nurinkti vakarienės indai.

– Aną savaitę pas mumis užsuko apygardos įgaliotinis.

Viljamas pakėlė akis nuo raudonai ir baltai languotos klijuotės, lygiai užklojusios apskritą virtuvės stalą. Jis tylėjo.

– Sakė, Kolumbijos universitete įsteigė naują mokyklą. Pavadino Žemės ūkio koledžu. Įgaliotinis mano, kad tau reikėtų ten įstot. Mokslai truks ketverius metus.

– Ketverius metus? – perklausė Viljamas. – Ar už tai reikia mokėti?

– Už kambarį ir maistą galėsi atidirbt, – paaiškino tėvas. – Tavo motinos tikras pusiaubrolis turi namus prie pat Kolumbijos. Reiks dar daiktų ir knygų. Galėč siųst tau du tris dolerius per mėnesį.

Viljamas padėjo rankas ant staltiesės, blausiai blizgančios po lempa. Jis niekada nebuvo išvykęs iš namų toliau Bunvilio, kuris buvo už dvidešimt keturių kilometrų. Nugurkė seilę, kad balsas būtų tvirtesnis.

– Manai, pats vienas čia susitvarkysi? – paklausė.

– Manau, kad mudu su motina susidorosma. Aukštutinius dvidešimt apšodinsiu kviečiais, taip rankų darbo liks mažiau.

Viljamas pažvelgė į motiną.

– Ma? – paklausė.

Ji atsakė bejausmiu balsu:

– Daryk taip, kaip sako tėvas.

– Jūs iš tikrųjų norit, kad aš ten vykčiau? – paklausė jis taip, tarsi beveik tikėtusi išgirsti neigiamą atsakymą. – Tikrai norit?

Tėvas perkėlė kūno svorį ant kitos kėdės pusės. Pažvelgė į savo storus, nuospaudomis apėjusius pirštus, kur žemės buvo taip giliai įsiskverbiosios į įtrūkius, kad jų išplauti buvo nebeįmanoma. Sunėrė pirštus, pakėlė juos prieš save, beveik taip, lyg pasiruošęs melstis.

– Aš, taip sakant, nesu gavęs jokio tikro išsimokslinimo, – ištarė žiūrėdamas į savo rankas. – Ūky pradėjau dirbt baigęs šešias klases. Kai buvau jaunas, mokslu netikėjau. O dabar pats nežinau. Rodos, žemė daros vis sausesnė ir dirbt ją sulig kiekvienais metais sunkiau; ji jau nebe tokia derlinga, kaip buvo, kai buvau vaikas. Apygardos įgaliotinis sako, kad jie ten turi naujų idėjų ir būdų, kurių išmoko universitete. Gal jis teisus. Kartais, kai dirbu laukuos, susimąstau. – Tėvas nutilo. Jo pirštai susigniaužė, sunertos rankos klastelėjo ant stalo. – Susimąstau... – Jis piktai pažvelgė į savo delnus, papurtė galvą. – Važiuok tan universitetan rudenį. Mudu su motina susitvarkysma.

Tai buvo ilgiausia tėvo pasakyta kalba, kokią Stouneris buvo girdėjęs. Tais metais jis nuvažiavo į Kolumbiją ir užsiregistravo į pirmą kursą Misūrio valstijos universiteto Žemės ūkio koledže.

Į Kolumbiją jis atvyko su nauju juodos gelumbės kostiumu, užsakytu iš *Sears & Roebuck* katalogo, už kurį buvo sumokėta motinos pinigais, sutaupytais pardavus vištų kiaušinius, su nudėvėtu tėvo paltu, mėlyno seržo kelnėmis (jas apsimaudavo kartą per mėnesį eidamas į metodistų bažnyčią Bunvilyje), dvejais baltais marškiniais, dviem darbinių drabužių pakaitomis ir dvidešimt penkiais doleriais, kuriuos tėvas pasiskolino iš kaimyno, užstatęs rudens kviečių derlių. Nuo Bunvilio, kur ankstų rytą tėvas ir motina atvežė jį mulo traukiamu plokščiadugniu kaimišku vežimu, patraukė pėsčias.

Buvo karšta rudens diena, ir kelias iš Bunvilio į Kolumbiją buvo dulkėtas; jis pėdino jau kone valandą, kai jį prisivijo

prekinis vežimas ir vežikas pasisiūlė jį pavėžėti. Stouneris linktelėjo galvą ir užsiropštė ant sėdynės. Nuo kelio dulkių seržo kelnės buvo parudavusios iki kelėnų, o dulkėms susimaišius su prakaitu saulės ir vėjo rudai nugairintas jo veidas apsinešęs sukepusiu purvu. Per tą ilgą kelionę Stouneris visą laiką nerangiai trynė kelnes delnais ir braukė pirštais per smėliu apneštus lygius plaukus, neklusniai styrančius ant galvos.

Į Kolumbiją jie atvažiavo gerokai įdienojus. Vežikas išlaidino Stounerį miesto pakrašty ir parodė pirštu į aukštų guobų paunksnėje prisiglaudusių pastatų kompleksą.

– Tai jūsų universitetas, – paaiškino, – jūs mokysitės ten.

Vyriškiui nuvažiavus Stouneris kelias minutes stovėjo nustėręs, akis įbedęs į tą pastatų kompleksą. Jis dar nebuvo matęs nieko tokio įspūdingo. Raudonų plytų namai kilo aukštyn plačiame žaliame lauke, suraižytame akmenimis grįstų takų ir želdinių plotelių. Po nusmelkusia jį pagarbia baime Stouneris netikėtai pajuto saugumo ir ramybės jausmą, kokio dar niekada nebuvo patyręs. Nors buvo jau vėlu, jis ilgai vaikštinėjo aplink studentų miestelį, vien tik žvalgydamasis iš tolo, lyg neturėtų teisės įžengti vidun.

Buvo jau beveik sutemę, kai jis paklausė praeivį kelio į Ašland Greivelą, turėjusio nuvesti jį į Džimo Futo, tikro jo motinos pusbrolio, kuriam reikės atidirbti, ūkį; ir buvo jau visai sutemę, kai jis priėjo baltą dviaukštį karkasinį namą, kur jam teks gyventi. Futą jis niekada nebuvo matęs, tad jautėsi nesmagiai belsdamasis pas juos šitaip vėlai.

Jie linktelėjo pasisveikindami ir atidžiai jį nužiūrėjo. Po valandėlės, kurią Stouneris nesmagiai stovėjo tarpduryje, Džimas

Futas mostu jį pakvietė į mažą apytamšę svetainę, užgrioztą minkštų baldų ir visokių niekučių ant blausiai blizgančių stalų. Jis liko stovėti.

– O vakarienė? – klaustelėjo Futas.

– Ne, pone, – atsakė Stouneris.

Ponia Fut pavadino jį sulenktu smiliumi ir nubidzeno. Stouneris nusekė jai iš paskos per kelis kambarius į virtuvę, o ten mostu paragino jį sėstis prie stalo. Pastatė priešais jį ašotėlį pieno ir padėjo kelis kvadratėlius kukurūzų pyrago. Jis gurkštelėjo pieno, tačiau pyrago jo perdžiūvusi iš susijaudinimo burna praryti neįstengė.

Futas įžengė į virtuvę ir atsistojo šalia žmonos. Tai buvo nedidukas, maždaug metro šešiasdešimt penkių centimetrų vyras, lieso veido ir smailianosis. Žmona buvo už jį puse galvos aukštesnė ir apkūni. Jos akis slėpė berėmiai akiniai, o plonos lūpos buvo kietai sučiauptos. Abudu godžiai stebeilijo, kaip Stouneris siurbčioja pieną.

– Rytai pašersi ir pagirdysi galvijus, o paplavas nuneši kiaulėms, – berte išbėrė Futas.

Stouneris abejingai pažvelgė į jį.

– Ką?

– Tai tavo rytinis darbas, – paaiškino Futas, – prieš išeinant į paskaitas. Vakare vėl pašersi galvijus, nuneši paplavas kiaulėms, surinksi kiaušinius ir pamelši karves. Malkų priskaldysi, kai turėsi laiko. Savaitgaliais padėsi man, nelygu ką aš dirbsiu.

– Gerai, pone, – sutiko Stouneris.

Futas valandėlę jį tyrinėjo.

– Koledžas, – ištarė ir papurtė galvą.

Taigi už kambarį devyniems mėnesiams ir valgį jis šėrė ir girdė galvijus, nešė kiaulėms paplavas, rinko kiaušinius, melžė karves ir skaldė malkas. Be to, dar arė ir akėjo žemę laukuose, rovė kelmus (žiemą prasikasęs pro aštuonių centimetrų įšalą) ir mušė sviestą poniai Fut, kuri stebėdavo jį niūriai linksėdama galvą, kai, taškydamas piena, medinis muštuvis lakstydavo aukštytyn žemyn.

Įkurdintas jis buvo viršutiniame aukšte, kur kitados būta sandėlio; vieninteliai jo baldai buvo juoda geležinė lova su įlinkusiu rėmu, prilaikančiu ploną plunksnų čiužinį, sulūžęs stalas, ant kurio stovėjo žibalinė lempa, nelygiai ant grindų stovinti kėdė su stačia atkalte ir didelė dėžė, kuria jis naudojosi kaip rašomuoju stalu. Žiemą jo vienintelis šilumos šaltinis buvo likučiai tos šilumos, kuri prasiskverbėdavo pro grindis iš apatinių kambarių; jis susivyniodavo į jam išskirtas apdriskusias skiautinių antklodes ir pūsdavo kvapą ant rankų, kad jos galėtų versti knygų puslapius jų neplėšydamos.

Universiteto užduotis jis atlikdavo taip pat kaip ir ūkio – kruopščiai, sąžiningai, nejausdamas nei malonumo, nei kančios. Pirmo kurso pabaigoje jo pažymių vidurkis buvo truputį žemiau B lygio; jis buvo patenkintas, kad ne žemesnis, ir nesikrimto dėl to, kad ne aukštesnis. Žinojo, kad išmoko dalykų, kurių anksčiau neišmanė, bet jam tai reiškė vien tik tai, kad antrame kurse galės dirbuotis taip pat sėkmingai kaip ir pirmame.

Vasarą po pirmųjų metų koledže jis grįžo į tėvo ūkį ir ėmė rūpintis pasėliais. Kartą tėvas paklausė, kaip jam patinkas

universitetas, ir jis atsakė, kad patinkas. Tėvas linktelėjo galvą ir daugiau apie tai nebeužsiminė.

Ir tik sugrįžęs antraisiais metais Viljamas Stouneris suprato, ko jis atvyko į koledžą.

Antraisiais metais jis jau buvo visų pažįstamas žmogus universitete. Žiemą ir vasarą dėvėjo tą patį juodos gelumbės kostiumą, baltus marškinius ir siaurą kaklaraištį; švarko rankovės baigėsi ties riešais, o kelnės nepatogiai vijosi aplink blauzdas, – sakytum, uniforma, kitados dėvėta kažkieno kito.

Didėjant jo darbdavių vangumui, jam padaugėjo darbo valandų, o ilgus vakarus jis leisdavo savo kambaryje, įknibęs į universiteto užduotis. Siekdamas žemės ūkio mokslų bakalauro laipsnio, pirmąjį antrųjų metų semestrą jis turėjo lankyti du pagrindinius kursus: dirvožemio chemiją Žemės ūkio mokykloje ir vieno semestro apžvalginį anglų literatūros kursą, kuris formaliai buvo privalomas visiems to universiteto studentams.

Po kelių pirmųjų savaitių jam iškilo šiokių tokių sunkumų dėl mokslo disciplinų: tokią gausybę darbų reikėjo atlikti, tiek daug dalykų įsiminti. Apskritai dirvožemio chemijos kursas jį sudomino: jam niekada nebuvo šovę į galvą, kad tie rusvi grumstai, prie kurių jis plušo didesnę savo gyvenimo dalį, yra kažkas kita, nei atrodo, ir jis pradėjo miglotai suvokti, jog tolydzio didėjantis jo išmanymas šioje srityje gali būti naudingas, kai jis pargrįš darbuotis į tėvo ūkį. Tačiau privalomas apžvalginis anglų literatūros kursas sudrumstė jo ramybę ir sujaukino taip, kaip dar niekas niekada nebuvo sujaukinęs.